

تأثیر خودپنداره دینی بر احساس امنیت و رفتار شهروندی در شهرستان ساری

علیرضا باقری^۱ مطهره مهدوی^۲

چکیده

زمینه و هدف: دین یکی از عوامل مهم شکل دهنده ارزش‌ها و باورهای مردم در جوامع مختلف است و آثار غیرقابل انکاری بر رفتار انسان‌ها دارد. دینداری و خودپنداره دینی به دلیل قابلیت درونی‌سازی رفتارها می‌تواند با هنجارسازی در جامعه، زمینه ارتقای رفتارهای شهروندی را فراهم کند و به افزایش احساس امنیت کمک نماید و همین موضوع زمینه انجام این تحقیق است؛ بنابراین، هدف این تحقیق بررسی تأثیر خودپنداره دینی بر احساس امنیت و رفتار شهروندی در شهرستان ساری است.

روش تحقیق: پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش، توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری این پژوهش شهروندان ۱۵ تا ۶۴ ساله شهرستان ساری بوده که براساس فرمول کوکران تعداد ۳۹۰ نفر به روش تصادفی به‌عنوان نمونه انتخاب گردیدند. ابزار مورد استفاده سه پرسش‌نامه خودپنداره دینی، رفتار شهروندی و احساس امنیت بوده که روایی و پایایی آن مورد تأیید قرار گرفت؛ تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز با استفاده از نرم افزار spss و به روش همبستگی و رگرسیون انجام شده است.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: یافته‌ها نشان می‌دهد که متغیر خودپنداره دینی و احساس امنیت اجتماعی با رفتار شهروندی ارتباط مثبت و معناداری دارد. در تحلیل الگوی رگرسیونی چند متغیره، مشخص شده متغیرهای وارد شده بر الگو به تفکیک، ۰/۵۶ و ۰/۲۱ درصد از تغییرهای متغیر وابسته را تبیین می‌کنند؛ بنابراین، برای اینکه رفتارهای شهروندی در جامعه نهادینه گردد، لازم است با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی جامعه به توسعه و تعمیق باورهای دینی مردم کمک نمود.

کلیدواژه‌ها: احساس امنیت، خودپنداره دینی، رفتار شهروندی، شهرستان ساری

۱. نویسنده مسئول: دکترای تخصصی مدیریت آموزشی و مدرس دانشگاه (رایانامه: Alireza_4706@yahoo.com).

۲. کارشناس ارشد روان‌شناسی بالینی (رایانامه: motaharehmahdavi@iran.ir).

مقدمه

امنیت از مهم‌ترین و ضروری‌ترین نیازهای جوامع انسانی است و با وجود این پیشرفت در ابعاد مختلف، از اهمیت آن کاسته نشده، بلکه ابعاد گسترده‌ای را نیز در بر گرفته است (موسوی، ۱۳۹۳: ۵۴). دولت‌های ملی همواره در صدد استقرار امنیت داخلی برای پیشرفت و حفظ نظام بودند؛ تردیدی نیست که بدون وجود امنیت هیچ برنامه‌ای در کشور قابل اجرا نیست (صدیق و همکاران، ۱۳۹۵: ۳). در واقع با زوال آن، آرامش خاطر انسان از بین می‌رود و تشویش، اضطراب و ناآرامی جای آن را می‌گیرد و مرتفع شدن بسیاری از نیازهای آدمی در گرو تأمین امنیت است (نوروزی، ۱۳۸۸: ۱۳۰). به بیانی دیگر، شکوفایی اقتصادی، سرمایه‌گذاری، برنامه‌ریزی و هر فعالیت اجتماعی دیگر به حداقل زمینه مطمئن و آرام نیاز دارد که همان امنیت است. وجود امنیت بالفعل در هر جامعه، احساس امنیت را در افراد آن به وجود می‌آورد؛ بنابراین، امنیت در عمل در زمره هدف‌ها و ارزش‌های اصولی و لازمه هر جامعه‌ای قرار می‌گیرد. پس می‌توان گفت که امنیت علاوه بر اینکه یک نیاز برای انسان‌هاست، عامل بسیار مهمی در پیشرفت و توسعه هر کشوری است. زمینه‌های مختلف توسعه اقتصادی، فرهنگی و... مستلزم وجود احساس امنیت در ابعاد مختلف فردی، اجتماعی و ملی است. بدین ترتیب امنیت مفهومی بسیار پیچیده است؛ که به عنوان مفهوم و واقعیتی اجتماعی، لایه‌های زیادی را به دور هسته اصلی خود دربر گرفته است (صفری‌شالی، ۱۳۸۸: ۷۸). یکی از مباحث مهم در حوزه امنیت، احساس آرامش روانی مردم است که از آن به عنوان امنیت روانی و یا احساس امنیت نام برده می‌شود. احساس امنیت در ارتباط با

عدم مخاطره ارزش های انسانی، حقوق و آزادی های مشروع است. این مفهوم مؤید این است که افراد جامعه به چه میزان از آرامش خاطر و دوری از دغدغه ها و تشویش ها برخوردارند (طالبی و رضانی، ۱۳۹۶: ۱۲۸). براین اساس احساس امنیت نقش مهم و حیاتی در کاهش یا افزایش امنیت دارد و با توجه به اینکه «امنیت روانی» یا «احساس امنیت» متأثر از افکار عمومی است، پس بدین جهت می تواند به طور مستقیم در بی ثباتی یا ثبات امنیت جامعه، مؤثر باشد (باقری، ۱۳۹۱: ۶۶).

یکی از نهادهایی که در تأمین احساس امنیت اجتماعی نقش دارند، نهاد دین است؛ دین بخش مرکزی فرهنگ و ارزش های یک ملت را دربر می گیرد. دین نه تنها در سطوح فردی، بلکه در لایه های اجتماعی نیز سبب واپایش و انتظام بخشی می گردد؛ اما متأسفانه گاهی شاهد ایجاد و القای باورهای غلط در جامعه هستیم که عده ای هدفمند و یا نادانسته کارایی دین را نادیده می گیرند و نقش آن را در ایجاد و ارتقای آرامش روانی کم رنگ جلوه می دهند. اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر در این است که با تبیین دین باوری و رویکردهای دینی در جامعه هدف، به دنبال افزایش احساس امنیت و آرامش درونی بوده و همچنین می تواند به ارتقای رفتار شهروندی و هنجارهای پذیرفته شده عمومی کمک نماید؛ به بیانی دیگر، خودپنداره دینی، دینداری و ایمان به خدا، انسان ها را به اجرای قوانین و دوری از بزهکاری و ناهنجاری های اخلاقی دعوت می کند. در واقع ایمان و دینداری، انسان را از درون متحول می سازد و نیروی محرکه قوی به سوی خوبی ها و ترک زشتی ها در نهاد او قرار می دهد و هر آن او را با هشدار از گرایش و میل به زشتی ها و ارتکاب جرائم باز می دارد (ابراهیم زاده آملی، ۱۳۸۴: ۶۰).

بر این اساس، احساس امنیت از وجود دینداری در بین افراد به وجود خواهد آمد؛ از سوی دیگر، در جهان امروز رفتار شهروندی از اهمیت و قدرت بیش از حد معمولی برخوردارند. از این رو هیچ عالم علوم اجتماعی نمی تواند نسبت به نقش این پدیده بی تفاوت باشد و به راحتی از کنار آن بگذرد؛ این امر ریشه در سازوکار دو وجهی

«امنیت برانداز» و «امنیت گستر» رفتار شهروندی مردم دارد. افراد با رعایت رفتار شهروندی که نوعی قرارداد اجتماعی است، می توانند رفاه و امنیت را در سطح جامعه ارتقاء دهند و یا اینکه رفتاری که نماد مشوش و مخدوش از جرم، مجرم و جنایت، بزهکاری، واکنش اجتماعی، امنیت اجتماعی به نمایش گذارند. رفتار شهروندی مردم همچنین، از چنان قابلیت برخوردارند که می توانند در شرایط بحرانی نقش مثبت و تأثیرگذاری داشته باشند و موجب صیانت کشور و استقلال و عظمت بخشی ملی شوند؛ از طرفی، با قانون شکنی و هنجارگریزی، ناسازگاری و جوسازی های بی مورد در جامعه گسترش یافته، رفتارها شکننده شده، بی اعتمادی در بین شهروندان افزایش یافته و زمینه بروز ناراضیاتی عمومی نسبت به ارکان و مؤلفه های ثبات اجتماعی فراهم می گردد و به مرور زمان احساس ناامنی جای خود را به احساس امنیت می دهد؛ بنابراین، سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که آیا خودپنداره دینی بر احساس امنیت و رفتار شهروندی در شهرستان ساری تأثیر دارد؟

مبانی نظری: امنیت از جمله نیازهای اساسی انسان است که با زمینه ها و بسترهای برآوردن دیگر نیازهای اساسی انسان و جوامع پیوند وثیقی دارد و افراد جامعه آن را در کنار دیگر نیازهای حیاتی خود می دانند (نصری، ۱۳۹۰: ۱۳). منظور از امنیت حفظ و تداوم زندگی و حذف عوامل و تهدیدهایی است که زندگی و پویایی افراد جامعه را مورد تهدید قرار می دهد. بوزان^۱ امنیت اجتماعی را در قالب تهدید هویتی افراد جامعه بیان می کند. از نظر بوزان امنیت اجتماعی به حفظ ویژگی هایی ارجاع دارد که بر مبنای آن گروه یا جامعه قادر به حفظ هویت خود باشد. در واقع آنچه باعث نظم اجتماعی می شود، احساس و تعلق است که فرد به یک گروه دارد و هستی خود را بر حسب نزدیکی یا دوری خود به گروه مورد نظر می داند؛ هر عاملی که به هر دلیلی در این پیوستگی ایجاد اختلال نماید در واقع هویت و امنیت اجتماعی آن گروه را به خطر

انداخته است. بدین جهت بوزان مفهوم طبیعی امنیت اجتماعی را همسان هویت می‌داند و امنیت اجتماعی را مترادف امنیت هویت تلقی می‌کند (نویدینیا، ۱۳۸۴؛ به نقل از صالحی امیری، ۱۳۹۲: ۵۳)؛ اما در کنار امنیت اجتماعی، بُعد روانی امنیت در مواردی جایگاه مهم‌تری در جامعه دارد که از آن به عنوان احساس امنیت نیز یاد می‌شود. احساس امنیت^۱ با طرح مسائلی چون جامعه خطرپذیر، امنیت وجودی، امنیت ذهنی و رفاه اجتماعی پس از دهه ۶۰ میلادی در قرن بیستم وارد مطالعات تجربی شد. احساس امنیت پیش‌نیاز پیشرفت و دست‌یابی بشر به نیازهای توسعه‌ای است. امنیت گذشته از اینکه به خودی خود یکی از نیازهای ضروری بشر است، عامل مهمی برای رشد و توسعه فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، علمی و اقتصادی است (ذاکری‌هامانه، ۱۳۹۰: ۱۷). در واقع، احساس امنیت، نوعی ذهنیت به عدم تأثیرگذاری ظهور و بروز رویدادها و وقایع ضد امنیتی در اوضاع فعلی و آینده، در حوزه‌های امنیت اجتماعی، ثبات سیاسی، انسجام هویتی و امنیت سرزمینی است. احساس امنیت یعنی احساس مصونیت فرد در برابر تهدیدهایی که از جانب کنشگران دولتی یا غیردولتی جان، مال، فکر و توانایی افراد را برای شرکت در اجتماعات دلخواه و یا حفظ این اجتماعات تهدید می‌کنند (طاهری، ۱۳۹۱: ۲۵).

احساس امنیت در جامعه به احساس روانی شهروندان از میزان یا نبود جرم در آن جامعه بر می‌گردد؛ و هرگونه ضعف در حفظ نظم و انجام هرگونه اقدام و برخورد نامناسب، همانا تهدیدی برای کاهش احساس امنیت است؛ بنابراین، وجود احساس امنیت، سبب گسسته شدن هرگونه وابستگی و ایجاد استقلال و رفتارهای مولد و ابتکارآمیز و بالنده در جامعه می‌شود (باقری، ۱۳۹۶: ۱۵۱). بوزان امنیت اجتماعی را با قابلیت‌ها و توانمندی‌های یک جامعه در راستای حفاظت از الگوهای سنتی فرهنگ، مذهب، هویت و عرف ملی شاخص‌سازی کرد. از این نگاه، حفاظت از عناصر اصلی انسجام اجتماعی جامعه را شرط تحقق امنیت برای بقا و تداوم جامعه می‌داند. از دید

وی زمانی امنیت اجتماعی مطرح خواهد بود که نیروی بالقوه و بالفعل به عنوان تهدیدی برای هویت افراد در جامعه وجود داشته باشد (نویدنی، ۱۳۸۲: ۶۵). دیوید^۱، بر ارتباط نزدیک میان هویت، جامعه و امنیت تأکید دارد. تونیس^۲ بر این تأکید دارد که در هر جمع بشری نمی توان شاهد روابط صمیمی و دوستانه و مبتنی بر همکاری و روابط حمایتی بود بلکه این روابط در سطح گروه‌ها یا جمع‌های بشری که از مقیاس کوچکی برخوردارند، امکان‌پذیر است که تونیس از آنها به عنوان اجتماع یاد می‌کند.

صاحب نظران مختلفی موضوع دینداری^۳ و تأثیر آن بر امنیت را مطالعه و بررسی کرده‌اند. گیدنز^۴ معتقد است که دین وسیله سازمان دهنده احساس امنیت به چند شیوه است: نه تنها خدایان و سرودهای مذهبی، حمایت‌های قابل اتکای مسیحی را برای مؤمنان فراهم می‌سازند که کارگزاران مذهبی نیز این کار را انجام می‌دهند. باورهای مذهبی مهم‌ترین کارشان این است که به طور معمول به انسان در مقابل تجربه رویدادها و موقعیت‌ها، احساس آرامش و امنیت تزریق می‌کنند (گیدنز، ۱۳۸۸: ۱۲۴). استارک^۵ معتقد است که باورهای مذهبی می‌تواند عامل مهمی در پیشگیری از جرم و جنایت به ویژه خشونت علیه زنان باشد؛ بنابراین، جوامع مذهبی کمتر جنایی‌اند. علاوه بر آن خشونت در خانواده‌های مذهبی به میزان قابل ملاحظه‌ای از خانواده‌های غیرمذهبی کمتر است و این نشان از نفوذ بیش از حد معمول دین در جلوگیری از هرگونه جرم و اختلال اجتماعی دارد (دوله، ۲۰۱۴: ۱۲۱).

دین از طریق التزام و یا از طریق نفوذ خود بر فرهنگ، عقاید، ارزش‌های جامعه خودنمایی می‌کند. هر دینی و اعمال مرتبط با آن از طریق ارزش‌ها، برای مردم الزام و تعهد درونی نسبت به انجام اعمال و رفتار روزمره ایجاد می‌نماید (مخلص، ۲۰۰۹). این التزام دینی در شکل دهی به شخصیت و هویت افراد، نقش تعیین کننده‌ای دارد و آحاد

1 .David

2 .Toonis

3 .Religiuity

4 .Gidenz

5 .Estark

جامعه را نسبت به مشکلات و معضلات محیط به واکنش و ادار می کند؛ بنابراین، باورهای دینی نه تنها به بعد روحانی انسان و پیوند دائمی بین انسان و خدا توجه دارد، بلکه به طور عمده به محیط اجتماعی انسان ها نیز توجه ویژه ای دارد و به عنوان یک مقوله مهم فرهنگی به دنبال اصلاح شخصیت و منش انسان نیز هست تا او را برای زندگی اجتماعی و رعایت حقوق خود و دیگران رهنمون سازد.

طبق نظر زتومپکا^۱ احساس پشتیبانی و امنیت می تواند منبعی ماوراءالطبیعه در اعتقاد مذهبی تلقی شود (اعتقاد به اینکه خداوند حمایت خاص خود را شامل حال بندگان با ایمانش می نماید). جدای از این افراد مذهبی به دلایل جامعه شناختی احساس اعتماد و امنیت بیشتری می کنند. آنها احساس می کنند که به حال خود واگذاشته نمی شوند و می توانند در مواقع نیاز به روحانیان و مقامات مذهبی تکیه کنند (زتومپکا، ۱۳۸۴: ۱۰۳). در هر جامعه ای زیرساخت هایی ایجاد شده که این زیرساخت ها نظم اجتماعی را در خود عجين کرده اند؛ زیرساخت هایی مثل گفتگوهای اجتماعی و فردی، روش های درست بیان کردن عقیده ها، پذیرش نقش های اجتماعی و رعایت اصول اجتماعی، همه می توانند به یک فرد کمک کنند تا اجرای نظم و امنیت اجتماعی را در جامعه نظاره گر باشیم. یکی دیگر از مفاهیمی که در راستای احساس امنیت و خودپنداره دینی مطرح گردیده، رفتار شهروندی^۲ است. برخی رفتار شهروندی را نوعی قرارداد اجتماعی می دانند که هدف اصلی آن ارتقای رفاه و امنیت در سطح جامعه است و به ضرورت به این امر می پردازد که افراد یک جامعه چگونه باید رفتار کنند تا به این هدف برسند (فرمیهنی، ۱۳۸۹: ۴۵).

از متغیرهای دیگر پژوهش رفتار شهروندی است؛ در اندیشه اجتماعی مارشال^۳ شهروندی و مؤلفه های مربوط به آن با یک رویکرد تاریخی و جامعه شناختی واقعیتی اجتماعی دانسته که در غرب از سده ۱۷ تا قرن ۲۰ مورد بررسی و سیر تکاملی قرار

^۱ Ztompeka

^۲ - citizenship behaviors

^۳ .Marshal

گرفته است. مارشال آموزش‌های شهروندی را (به عنوان پدیده اجتماعی) جزئی از مؤلفه‌های کلیدی نظام اقتصادی سرمایه‌داری یعنی طبقه اجتماعی و نظام سیاسی مشارکت همگانی (دموکراسی) و برابری حقوقی در جامعه پیشرفته دانسته است و به موجب آن تمامی افراد از جایگاه حقوق و وظایف برابر که توسط قانون حمایت و تثبیت شده برخوردارند (عاملی، ۱۳۸۷: ۱۷۴)؛ زیرا مؤلفه‌ها و پدیده‌های اجتماعی به علت ویژگی‌های پویای خود، همواره در معرض تأثیر و تأثر متغیرهای گوناگون در بستر جامعه هستند؛ یعنی ساختارها و عناصر اجتماعی بدون شک در ادراک و رفتار افراد و گروه‌ها و در جهت‌دهی به یکدیگر نقش دارند (غفاری و شیرعلی، ۱۳۹۵: ۳۵).

رفتار شهروندی با مؤلفه‌هایی چون مشارکت سیاسی، اجتماعی و... ارتباط دارد. مشارکت سیاسی به معنای اثرگذاری شهروندان بر تصمیم‌گیری‌های دولت از طریق فعالیت‌هایی مانند شرکت در انتخابات، عضویت در احزاب سیاسی، نقد قدرت سیاسی در نشریه‌ها و... است. مشارکت اجتماعی به معنای شرکت داوطلبانه در فعالیت‌های اجتماعی مانند انجمن‌های خیریه و سازمان‌های مردم‌نهاد است. ایمان به رفتارهای مدنی به معنای اعتقاد به اثرگذاری شهروندان بر تصمیم‌های دولت و پاسخ‌گویی متقابل دولت است. مدنیت به معنای تقید به هنجارهای مثبت در جامعه و شهروند خوب بودن است (ایکون و هاج^۱ به نقل از آرون و ویگودا^۲، ۲۰۰۰: ۵۹۹). پاسداکوف و مکنزی^۳ (۱۹۹۴) ابعاد رفتار شهروندی را در یک دسته بندی خاص به هفت گروه شامل یارگرانه، فضیلت مدنی، تعهد، رشد فردی، خودرضایت‌مندی، نوآوری فردی، جوان‌مردی تقسیم نمود و در تقسیم‌بندی‌های مختلف ابعادی که بیشترین توجه را در میان محققان به خود جلب کرده‌اند عبارت‌اند از: نوع‌دوستی، وجدان، ادب و ملاحظه، رادمردی و گذشت، رفتار مدنی.

پیشینه پژوهش: مهاجران و همکاران (۱۳۹۶) در تحقیقی از دانش‌آموزان متوسطه ناحیه یک اردبیل به این نتیجه رسیدند که رشد خودپنداره دینی با رفتار شهروندی ارتباط

^۱. Ikon & Haj

^۲. Aron & Vigoooda

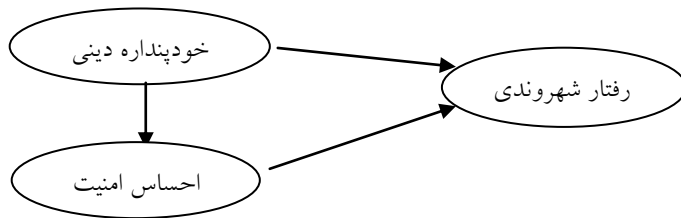
^۳. Pasdacof & Makenzi

مستقیم و معناداری دارد؛ یعنی هرچه میزان مشارکت دینی دانش آموزان و پایبندی به اعتقادهای دینی و از سوی دیگر رعایت مسائل شرعی بالاتری داشته باشند خودپنداره مثبت بالاتری خواهند داشت. باقری (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان تأثیر هویت دینی بر احساس امنیت نشان داده است بین دو متغیر هویت دینی و احساس امنیت ارتباط مثبت ($r=0/131$) وجود دارد و این میزان همبستگی در سطح آلفای $0/05$ معنادار است؛ به عبارت دیگر، هرچه هویت دینی افزایش یابد، احساس امنیت نیز افزایش می یابد و برعکس. دانیالی و بیجاری (۱۳۹۵) در تحقیقی با عنوان تعریف مذهب و معنویت و ارتباط آنها با رفتار جامعه پسند و خوش بینی در بین دانشجویان دانشگاه امام صادق (ع) و دانشگاه تهران به این یافته رسیدند که بین معنویت و مذهب با رفتار جامعه پسند و خوش بینی همبستگی مثبت معنادار وجود دارد. بدین معنا که مذهب و معنویت موجب برقراری ارتباطی نیرومند با قدرتی برتر می شود و فرد با توکل بر این قدرت با آرامش و دید مثبت تری به مشکلات خود می نگرد و به حل آنها می پردازد. شاطریان و همکاران (۱۳۹۵) در بررسی و سنجش ارتباط میان میزان دینداری و احساس امنیت اجتماعی در میان ساکنان مناطق حاشیه ای شهرستان کاشان نشان دادند که ارتباط مستقیم و معناداری بین احساس امنیت اجتماعی و دینداری ($r=0/379$) وجود دارد. محرمی و ابراهیم نیا سماکوش (۱۳۹۴) در تحقیقی به بررسی ارتباط بین ابعاد دینداری و احساس امنیت اجتماعی در بابل پرداختند. در این تحقیق سعی شده با استفاده از روش مطالعه کیفی و پیمایشی به بررسی ارتباط بین دو متغیر در بیان ساکنان مناطق حاشیه ای شهر بابل پرداخته شود. نتایج حاصل از تحقیق بیانگر این واقعیت است که با افزایش پایبندی به اصول و ارزش های دینی در بین مردم، احساس امنیت اجتماعی در بین آنها نیز افزایش می یابد. نصر اصفهانی و همکاران (۲۰۱۵)، خیلد و همکاران (۲۰۱۵) به بررسی تأثیر ایمان دینی بر رفتار شهروندی و عسکری و همکاران (۲۰۱۴) به بررسی ارتباط اخلاق اسلامی و رفتار شهروندی پرداخته اند و به این نتیجه رسیده اند

که مذهب و مسائل دینی بر بروز رفتارهای شهروندی تأثیر دارد. جول^۱ (۲۰۱۴)، کوئینگ^۲ (۲۰۱۴) در پژوهش‌هایی نشان داده‌اند که نقش مهم دین در شکل‌گیری باورها، ارزش‌ها و در نهایت رفتار انسان‌ها در محیط‌های مختلف اجتماعی غیرقابل انکار است. افراد هرچه از عمق معنوی مذهبی بیشتری برخوردار باشند رفتارهای شهروندی بیشتری را از خود بروز می‌دهند.

الگوی مفهومی: از آنجایی که هر پژوهش میدانی و پیمایشی نیازمند نقشه ذهنی و الگوی مفهومی است که در قالب ابزار تحلیلی مناسب، متغیرها و روابط بین آنها ترسیم شده باشند، با استفاده از مبانی نظری و پیشینه پژوهش از جمله پژوهش‌های آرون و ویگودا (۲۰۰۰)، گیدنز (۱۳۸۸)، مهاجران و همکاران (۱۳۹۶) و خیلد و همکاران (۲۰۱۵) الگوی مفهومی ذیل پیشنهاد می‌گردد:

شکل ۱: الگوی مفهومی

فرضیه اصلی: خودپنداره دینی بر احساس امنیت و رفتار شهروندی در شهرستان ساری تأثیر دارد.

فرضیه‌های فرعی

۱. خودپنداره دینی بر احساس امنیت در شهرستان ساری تأثیر دارد؛
۲. خودپنداره دینی بر رفتار شهروندی در شهرستان ساری تأثیر دارد؛
۳. احساس امنیت بر رفتار شهروندی در شهرستان ساری تأثیر دارد.

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش مجموعه‌ای از قواعد، ابزار و راه‌های معتبر (قابل اطمینان) و نظام یافته برای بررسی واقعیت‌ها، کشف مجهولات و دست‌یابی به راه حل مشکلات است. پژوهش حاضر بر حسب هدف کاربردی و براساس نحوه گردآوری داده‌ها و تجزیه و تحلیل توصیفی - همبستگی است که به صورت میدانی به اجرا درآمده است. ابزار اندازه‌گیری این پژوهش سه پرسش‌نامه خودپنداره دینی زارع (۱۳۹۰)، رفتار شهروندی اورگان^۱ و کانوسکی (۱۹۹۶) و پرسش‌نامه احساس امنیت باقری (۱۳۹۶) است؛ جامعه آماری این پژوهش را افراد ۱۵ تا ۶۴ ساله شهرستان ساری به تعداد ۳۴۷۹۸۶ نفر تشکیل داده که براساس فرمول کوکران تعداد ۳۹۰ نفر به عنوان نمونه در سه منطقه به روش تصادفی انتخاب گردیدند و پرسش‌نامه‌ها بین نمونه‌ها توزیع و پس از تکمیل، جمع‌آوری گردید. روایی صوری پرسش‌نامه‌ها توسط متخصصان مورد بازبینی قرار گرفته و موارد سطح دشواری، میزان تناسب و ابهام‌های احتمالی را مورد بررسی قرار دادند. برای تعیین پایایی پرسش‌نامه‌ها نیز از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که عدد ۰/۹۱ برای خودپنداره دینی، عدد ۰/۸۹ برای رفتار شهروندی و عدد ۰/۹۲ برای احساس امنیت به دست آمده و نشان دهنده پایایی مناسب آن است. روایی محتوا به گونه کلی، نشان می‌دهد که نمونه سؤال‌ها تا چه حد معرف مجموعه کلی یا حیطه‌ای از محتواست که پیش‌تر تعریف شده‌است.

تجزیه و تحلیل روایی محتوا به طور معمول بر پایه تئوری‌های موجود و توسط متخصصان، کارشناسان موضوعی و صاحب‌نظران انجام می‌گیرد که این شیوه نیز اجرا و پس از قضاوت صاحب‌نظران محتوای آن تأیید شد. همچنین از روایی سازه نیز استفاده گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS و روش‌های آماری توصیفی، استنباطی (ضریب همبستگی و تحلیل رگرسیونی) استفاده گردید.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی: براساس یافته‌های پژوهش از نظر جنسیت مردان با ۲۰۴ نفر (۵۲/۴ درصد) و از نظر وضع تأهل متأهلان با ۲۵۷ نفر (۶۵/۹ درصد) بیشترین آزمون شوندگان را به خود اختصاص داده‌اند. در میان پاسخ‌گویان از نظر تحصیلات، بیشترین آزمون شوندگان دارای مدرک کارشناسی با ۱۸۸ نفر (۴۸/۲ درصد) و کمترین آن دارای مدرک کاردانی و پایین‌تر با ۵۰ نفر (۱۳ درصد) هستند.

جدول ۱: توزیع درصدی ویژگی‌های پاسخگویان

جنس	درصد	وضع تأهل	درصد	تحصیلات	درصد
مرد	۵۲/۴	مجرد	۳۴/۱	کاردانی و پایین‌تر	۱۳
زن	۴۷/۶	متأهل	۶۵/۹	کارشناسی	۴۸/۲
				کارشناسی ارشد	۲۳/۴
				دکتر	۱۵/۴

یافته‌های تحلیلی: فرضیه اول: خودپنداره دینی بر احساس امنیت در شهرستان

ساری تأثیر دارد.

جدول ۲: تحلیل رگرسیونی دو متغیره خودپنداره دینی و احساس امنیت

احساس امنیت		متغیر
نتایج تحلیل رگرسیونی دو متغیره		خودپنداره دینی
۰/۱۲	ضریب همبستگی R	
۰/۱۲	میزان بتا	
۰/۰۲۱	سطح معناداری	
۳۹۰	تعداد	

همان‌گونه که یافته‌های جدول (۲) نشان می‌دهد؛ متغیر خودپنداره دینی تأثیر معناداری را در سطح خطای ۰/۰۵ بر احساس امنیت شهروندان نشان می‌دهد؛ میزان این تأثیرگذاری براساس ضریب بتا ۰/۱۲ و به صورت مثبت و مستقیم است. این امر بیانگر آن است که هرچه خودپنداره دینی افزایش یابد؛ احساس امنیت شهروندان نیز افزایش می‌یابد؛ بنابراین، فرضیه فرعی اول پژوهش تأیید می‌گردد.

فرضیه دوم: خودپنداره دینی بر رفتار شهروندی در شهرستان ساری تأثیر دارد.

جدول ۳: تحلیل رگرسیونی دو متغیره خودپنداره دینی و رفتار شهروندی

رفتار شهروندی		متغیر
نتایج تحلیل رگرسیونی دو متغیره		خودپنداره دینی
۰/۵۶	ضریب همبستگی R	
۰/۵۶	میزان بتا	
۰/۰۰۰	سطح معناداری	
۳۹۰	تعداد	

همان گونه که یافته های جدول (۳) نشان می دهد؛ متغیر خودپنداره دینی تأثیر معناداری را در سطح خطای ۰/۰۵ بر رفتار شهروندی شهروندان نشان می دهد؛ میزان این تأثیرگذاری براساس ضریب بتا ۰/۵۶ و به صورت مثبت و مستقیم است. این امر بیانگر آن است که هرچه خودپنداره دینی افزایش یابد؛ رفتار شهروندی شهروندان نیز افزایش می یابد؛ بنابراین، فرضیه فرعی دوم پژوهش تأیید می گردد.

فرضیه سوم: احساس امنیت بر رفتار شهروندی در شهرستان ساری تأثیر دارد.

جدول ۴: تحلیل رگرسیونی دو متغیره احساس امنیت و رفتار شهروندی

رفتار شهروندی		متغیر
نتایج تحلیل رگرسیونی دو متغیره		احساس امنیت
۰/۲۱	ضریب همبستگی R	
۰/۲۱	میزان بتا	
۰/۰۰۱	سطح معناداری	
۳۹۰	تعداد	

همان گونه که یافته های جدول (۴) نشان می دهد؛ متغیر احساس امنیت تأثیر معناداری را در سطح خطای ۰/۰۵ بر رفتار شهروندی نشان می دهد؛ میزان این تأثیرگذاری براساس ضریب بتا ۰/۲۱ و به صورت مثبت و مستقیم است. این امر بیانگر آن است که هرچه احساس امنیت شهروندان افزایش یابد؛ رفتار شهروندی شهروندان نیز افزایش می یابد؛ بنابراین، فرضیه فرعی سوم پژوهش تأیید می گردد.

تحلیل از طریق رگرسیون چندمتغیره: تحلیل رگرسیون چند متغیره روش تحلیل نیرومندی است که در بسیاری از مسائل کاربرد داشته و آن را می توان با دو متغیر مستقل یا بیشتر استفاده نمود و دارای کارکرد پیش بینی و تبیین کنندگی است و در این پژوهش به منظور دست یابی به الگوی رگرسیونی چند متغیره، دو متغیر خودپنداره دینی و احساس امنیت به عنوان متغیر مستقل انتخاب شده و در یک دستور رگرسیونی به روش Enter به همراه متغیر وابسته رفتار شهروندی برای دست یابی به معادله نهایی، مورد استفاده قرار گرفته است. جداول (۴) و (۵) الگوی رگرسیونی چند متغیره، شاخص ها و آماره های تحلیل رگرسیونی را مشخص می کنند:

جدول ۵: الگوی رگرسیونی چندمتغیره

معناداری	مقدار t	ضرایب استاندارد Beta	ضرایب غیراستاندارد		مؤلفه ها
			خطای استاندارد	B	
۰/۰۰۰	۵/۰۶۰	-	۳/۹۷۸	۲۰/۱۲۳	عرض از مبدأ (constant)
۰/۰۰۰	۱۱/۴۶۸	۰/۵۶	۰/۰۳۱	۰/۳۵۲	خودپنداره دینی
۰/۰۱۲	۲/۵۲۷	۰/۱۴	۰/۰۳۷	۰/۰۹۶	احساس امنیت

جدول ۶: شاخص ها و آماره های تحلیل رگرسیونی

۰/۵۵۸	همبستگی چندگانه
۰/۳۰۹	ضریب تعیین
۰/۳۰۷	ضریب تعیین تصحیح شده (واقعی)
۸/۹۲۸	انحراف معیار
۷۳/۲۸۴	آزمون F
۰/۰۰۰	سطح معناداری آزمون F

همان گونه که در جدول (۶) ملاحظه می گردد، همبستگی چندگانه $M.R = ۰/۵۵۸$ ، ضریب تعیین $R^2 = ۰/۳۰۹$ و ضریب تعیین واقعی برابر $۰/۳۰۷$ است و بیانگر این

مطلب است که تا حدودی ۳۰ درصد از تغییرهای متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل تبیین می شود و شاخص SE متوسط مجموع مجذورات انحراف نمره های پیش بینی شده از نمره ها یا ارزش های اولیه است. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیونی چندگانه متغیرهای بالا را می توان به صورت استاندارد شده و براساس ضریب بتا به شکل ریاضی چنین نوشت:

$$Y = 0.070E + 0.14(\text{احساس امنیت}) + 0.56(\text{رفتار شهروندی})$$

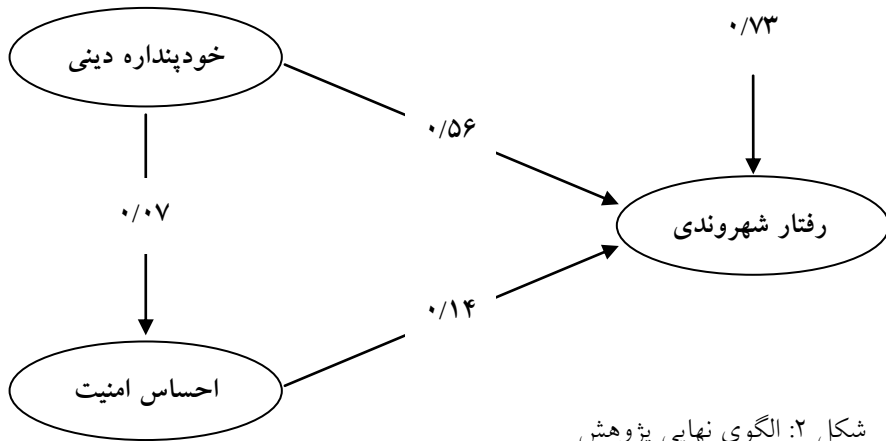
براساس معادله رگرسیون بالا؛ نکته های ذیل برای ما روشن می شود:

۱. متغیر خودپنداره دینی به میزان ۰/۵۶ بر میزان رفتار شهروندی تأثیر دارد و این مطلب گویای این امر است که به ازای هر واحد افزایش در متغیر خودپنداره دینی، ۰/۵۶ به میزان متغیر وابسته احساس امنیت افزوده می شود.

۲. متغیر احساس امنیت شهروندان به میزان ۰/۱۴ بر میزان رفتار شهروندی تأثیر دارد و این مطلب گویای این امر است که به ازای هر واحد افزایش در متغیر احساس امنیت، ۰/۱۴ به میزان متغیر وابسته رفتار شهروندی شهروندان افزوده می شود؛ بنابراین، با توجه به تحلیل رگرسیونی فرضیه های پژوهش مبنی بر اینکه خودپنداره دینی و احساس امنیت بر میزان رفتار شهروندی تأثیر معناداری دارند؛ تأیید می گردد.

تحلیل و برازش الگو از طریق تحلیل مسیر: در این قسمت به منظور مشخص شدن تأثیر هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته با در نظر گرفتن تقدم و تأخر در میان آنها از تحلیل مسیر استفاده می کنیم و می خواهیم بدانیم که دو متغیر خودپنداره دینی و احساس امنیت تا چه حد بر متغیر وابسته تأثیر می گذارند. با توجه به اینکه روش رگرسیون چندمتغیره، از متداول ترین روش هایی است که تحلیل مسیر از طریق آن انجام می شود، در پژوهش حاضر نیز از این روش استفاده شده است. از آنجایی که در تحلیل رگرسیونی بالا از روش Enter استفاده شده است و براساس آن خودپنداره دینی از بیشترین میزان تأثیرگذاری بر متغیر وابسته پژوهش، یعنی رفتار شهروندی با بتای ۰/۵۶

برخوردار بوده است؛ بنابراین، به عنوان متغیر وابسته دوم جایگزین متغیر وابسته رفتار شهروندی می‌گردد و عمل رگرسیونی تکرار می‌گردد؛ بنابراین، برای مشخص کردن آثار مستقیم، غیرمستقیم و نیز آثار کل متغیرهای مستقل خودپنداره دینی و احساس امنیت بر رفتار شهروندی، ابتدا باید الگوی علیتی (مسیر) را ترسیم کنیم، نمودار الگوی علی تحلیل - تجربی رفتار شهروندی را نشان می‌دهد:

شکل ۲: الگوی نهایی پژوهش

اکنون با در اختیار داشتن الگوی علی می‌توانیم تأثیر متغیرهای مستقل مؤثر بر رفتار شهروندی را مشخص کنیم:

جدول ۷: تأثیر متغیرهای مستقل بر وابسته

رفتار شهروندی			متغیر مستقل
تأثیر کل	تأثیر غیرمستقیم	تأثیر مستقیم	
۰/۵۶	-	۰/۵۶	خودپنداره دینی
۰/۲۱	۰/۰۷	۰/۱۴	احساس امنیت

با توجه به الگوی علی شکل (۲) و نیز جدول (۷) می‌توان نتیجه گرفت که بین متغیر خودپنداره دینی و رفتار شهروندی ارتباط معناداری وجود دارد که میزان تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته حدود ۰/۵۶ است؛ همچنین بین متغیر احساس امنیت و رفتار شهروندی ارتباط معناداری وجود دارد که میزان تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته حدود ۰/۲۱ است؛ بنابراین، با توجه به تحلیل فرضیه های پژوهش مبنی بر تأثیر

خودپنداره دینی و احساس امنیت بر رفتار شهروندی، متغیر خودپنداره دینی از قدرت پیش‌بینی‌کنندگی قوی‌تری برخوردار است.

بحث و نتیجه‌گیری

امنیت اجتماعی در هر جامعه از اساسی‌ترین نیازهای اجتماعی است که افراد جامعه باید از آن برخوردار باشند. امنیت، احساس آرامش و اطمینان همه‌جانبه به حال و آینده است، به نحوی که نگرانی نسبت به هیچ امری وجود نداشته باشد. عوامل و زمینه‌های متعددی در شکل‌گیری و ایجاد آن، نقش ایفا می‌کنند که خودپنداره دینی به عنوان یکی از عوامل مؤثر بر آن، در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است. خودپنداره دینی با معنادار کردن نظام زندگی، ایجاد احساس خوشبختی، رفع احساس تنهایی، هدف‌دار جلوه دادن زندگی و افزایش امید به زندگی، آرامش روانی را در افراد ایجاد کرده و موجب افزایش احساس امنیت می‌شود. به عقیده مانیوفسکی^۱ نیز، دین ریشه در فشارها و تنش‌های عاطفی دارد و در مشکلات به کمک انسان‌ها می‌آید و احساس آرامش را برای آنها به ارمغان می‌آورد. یکی دیگر از متغیرهایی که در ایجاد احساس امنیت اجتماعی نقش بسزایی دارد، رفتار شهروندی است. در واقع امنیت اجتماعی به قلمروهایی از حریم افراد مربوط می‌شود که در ارتباط با دیگر افراد جامعه است. رفتار شهروندی در شرایط کنونی در شکل دهی به واکنش اجتماعی و نوع نگاه جامعه به جرم، بزه‌دیده، فرایند جنایی، مجازات دستگاه‌های متولی و واپایش و میزان احساس امنیت یا ناامنی انکارنشده است. بر همین اساس، در این پژوهش به بررسی نقش رفتار شهروندی بر احساس امنیت نیز پرداخته شده است.

در فرضیه اول و نتایج تحلیل دو متغیره نیز مشخص گردید که ارتباط میان خودپنداره دینی و احساس امنیت اجتماعی شهروندان به لحاظ آماری معنادار و برای ارتباط مستقیم ($r=0/07$) است. بدین معنا که با افزایش خودپنداره دینی، احساس امنیت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد. این نتایج با یافته‌های باقری (۱۳۹۶)، شاطریان و همکاران (۱۳۹۵)، محرمی و ابراهیم‌نیا (۱۳۹۴) هم‌سوست.

¹ Manufeski

بر اساس فرضیه دوم و نتایج تحلیل دو متغیره مشخص گردید که خودپنداره دینی با میزان رفتار شهروندی ارتباط معناداری دارد و جهت ارتباط مثبت و مستقیم ($r=0/56$) است. این نتیجه با پژوهش های مهاجران و همکاران (۱۳۹۶)، دانیالی و بیجاری (۱۳۹۵)، نصرافهانی و همکاران (۲۰۱۵)، خیلد و همکاران (۲۰۱۵)، عسگری و همکاران (۲۰۱۴)، جول (۲۰۱۴)، کوئینگ (۲۰۱۴) هم سوست. در واقع اعتقادهای نیرومند مذهبی عمل به آداب مذهبی را در پی دارد. به طور کلی التزام عملی به احکام و دستورات مذهبی به هنگام بروز سختی ها و استرس های روانی، باعث اطمینان اساسی می شود که در چگونگی واکنش دادن به رفتار و شکل دهی به گفتار، کردار، پندار، رفتار عموم مردم و انطباق یا عدم انطباق الگوهای رفتاری افراد یا هنجارهای اجتماعی مؤثر است؛ بنابراین، اعتقادهای دینی نوعی واپایش درونی در افراد ایجاد کرده، روح همگانی را در کالبد جامعه می دمد و موجب می شود که افراد جامعه احساس مسئولیت بیشتری نسبت به اعضای دیگر داشته باشند. این واپایش درونی، نیرویی بازدارنده نسبت به برخی از اعمال نظیر جرم و انحرافات در افراد ایجاد می کند و آنها را وادار به احترام به حقوق دیگران در مناسبات اجتماعی می نماید.

فرضیه سوم پژوهش به بررسی ارتباط بین احساس امنیت و رفتار شهروندی پرداخته است؛ نتایج این بررسی نشان می دهد که بین رفتار شهروندی و احساس امنیت اجتماعی ارتباط مثبت و معناداری ($r=0/14$) وجود دارد و افرادی که خود را درگیر رفتارهای جمعی می نمایند، از تعاملات و سرمایه اجتماعی بیشتری برخوردارند و همین موضوع به آنها کمک می کند تا انسجام موجود در گروه های جمعی، در اذهانشان تعمیم یابد و در فضاهای مختلف احساس ناامنی نکنند در واقع افرادی که دارای سطح بالایی از امنیت باشند قادر به ارزیابی واقع بینانه ای از محیط و احساسات خود هستند؛ در نتیجه با اطمینان بیشتری از خودگذشتگی و فداکاری نشان می دهند.

در این راستا همان گونه که گیدنز^۱ (۱۳۸۱) بیان می‌کند، به نظر می‌رسد فرد با ایمان به این دلیل که خداوند را حامی و مراقب خود می‌داند، احساس رهاشدگی، پوچی و تنهایی نمی‌کند و شاید تلاش می‌کنند با کمک خالصانه به دیگران و نشان دادن گشودگی و رفتارهای نوع‌دوستانه، افراد را به رفتارهای فرانقشی تشویق نمایند. همچنین به واسطه شفافیت، صداقت و صراحتی که از خود نشان می‌دهند، موجب می‌شوند که افکار و رفتارشان بدون ابهام باشد و همراهان آنها با اطمینان خاطر و احساس امنیت بیشتری در فعالیتهای کاری خود درگیر می‌شوند.

پیشنهادات

- استفاده از قابلیت‌ها و توان نیروی انتظامی و سازمان‌های مسئول دیگر برای افزایش امنیت و احساس امنیت اجتماعی در جامعه از طریق پخش بروشورهایی درباره مباحث مذهبی و تفهیم و تعمیق ارزش‌های دینی در بین شهروندان؛
- ارتقای سطح آگاهی و شناخت عمومی به منظور تحکیم نظم و انضباط. توجه به نقش آموزش و پرورش در زمینه افزایش آگاهی عمومی از عوامل مختل‌کننده امنیت اجتماعی و شیوه‌های کاهش و رفع تهدیدها در سطح مدرسه‌ها و تقویت اطلاع‌رسانی به دانش‌آموزان در زمینه مزبور. از دیگر راه‌کارهای آموزشی توصیه شده برای آموزش و پرورش می‌توان موارد زیر را نام برد: آموزش آشنایی با قوانین به آحاد جامعه، آموزش مقابله با مشکلات به‌ویژه کودکان، نوجوانان و جوانان، آموزش پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی به شیوه‌های مختلف در مدرسه‌ها و دانشگاه‌ها در انجام افزایش میزان احساس امنیت اجتماعی و رفتار صحیح شهروندی در سطح جامعه؛
- انجام حمایت‌های همه‌جانبه از مساجد و اماکن مذهبی در محله‌های شهری برای ارائه برنامه‌هایی به منظور تقویت بعد دانشی و فکری دین‌داری؛

- برنامه ریزی برای استفاده هدفمند از فضای مجازی و تولید محتوای مورد نیاز جامعه متناسب با ارزش ها و هنجارهای جامعه ایرانی - اسلامی با نگاه افزایش آرامش روانی جامعه؛
- توجه ویژه به مناطق حاشیه ای و کمتر توسعه یافته با ایجاد زیرساخت های فرهنگی، اقتصادی، معیشتی و امنیتی برای ساکنان آن؛
- استفاده از ظرفیت رسانه های دیداری و شنیداری، صدا و سیما برای تولید و پخش برنامه هایی فاخر با محتوای مذهبی و دینی به منظور تقویت احساس آرامش و امنیت روانی - اجتماعی در جامعه؛
- تقویت حمایت های مادی و معنوی تشکل های مردم نهاد و مؤسسه های خیریه فعال در حوزه امور دینی، فرهنگی و اجتماعی به منظور فراهم آوردن دوره های آموزشی برای زنان خانه دار و افرادی که کمتر با ارگان هایی چون سازمان ها، مدرسه ها، دانشگاه ها و... مرتبط هستند و تمرکز بر تقویت روحیه مذهبی و دین داری در آنها.

منابع فارسی

- ابراهیم زاده آملی، عبدالله (۱۳۸۴)، «آثار دینداری در زندگی فردی و اجتماعی»، *مجله مریبان*، شماره ۱۷، ص ۲۹ - ۶۵.
- باقری، علیرضا (۱۳۹۱)، «بررسی نقش سرمایه اجتماعی در ایجاد امنیت اجتماعی در شهرستان ساری»، *پایان نامه کارشناسی ارشد*، ساری: دانشگاه آزاد اسلامی.
- باقری، علیرضا (۱۳۹۶)، «تأثیر هویت دینی بر احساس امنیت (مطالعه موردی: شهرستان ساری)»، *فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی*، شماره ۵۲.
- دانیالی، مریم؛ اعظم فرح بیجاری (۱۳۹۵)، *تعریف مذهب و معنویت و ارتباط آنها با رفتار جامعه پسند و خوش بینی، نخستین کنفرانس بین المللی روان شناسی و علوم اجتماعی*.
- ذاکری همامانه، راضیه (۱۳۹۰)، «بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن (مطالعه موردی: شهر یزد)»، *پایان نامه کارشناسی ارشد*، یزد: دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه.
- زارع، حمید (۱۳۹۰)، «نقش رفتار شهروندی سازمانی در عملکرد سازمان»، *فرهنگ مدیریت*، سال دوم، شماره ۶، صص ۱۵۱-۱۶۹.
- زتومپکا، پیوتر (۱۳۸۶)، *اعتماد نظریه جامعه شناختی*، ترجمه غلامرضا غفاری، تهران: شیرازه.
- شاطریان، محسن؛ سیدسعید حسینی زاده آرانسی؛ ایوب سخایی؛ محمدرضا حسینی (۱۳۹۵)، «بررسی ارتباط میان دینداری و احساس امنیت مناطق حاشیه نشین کاشان»، *دوفصلنامه جامعه شناسی نهادهای اجتماعی*، دوره سوم، شماره ۷.
- صالحی امیری، سیدرضا؛ افسر افشارنادری (۱۳۹۲)، *امنیت اجتماعی*، مرکز تحقیقات استراتژیک.
- صدیق، مهدی؛ محمد صدیق؛ مهناز اکبری (۱۳۹۵)، «بررسی عوامل مؤثر بر امنیت شهرهای مرزی در آذربایجان غربی»، *نشریه علوم و فنون مرزی*، شماره ۲، سال هفتم، صص ۱-۲۲.
- صفری شالی، رضا (۱۳۸۸)، «تأثیر مشارکت مردمی در تقویت امنیت اجتماعی»، *مجموعه مقالات همایش نظم و دانش، معاونت اجتماعی ناجا*.

طاهری، زهرا (۱۳۹۱)، «بررسی نقش پلیس و احساس امنیت در شهر اصفهان»، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی نظم و امنیت، سال اول، شماره ۱.

عاملی، محمد؛ سعید خانی؛ نجمه رضایی (۱۳۸۷)، «ارتباطات بین فرهنگی و گفتمان حقوقی، آموزشی و رسانه ایرانی»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، سال اول، شماره ۴ دوره زمستان، صص ۴۱-۷۸.

غفاری، غلامرضا؛ ابراهیم شیرعلی (۱۳۹۵)، «بررسی وضعیت نشاط اجتماعی در بین شهروندان و ارتباط آن با احساس امنیت اجتماعی»، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۴۵، صص ۳۵-۳۶.

فرمی‌نی فراهانی، محسن (۱۳۸۹)، تربیت شهروندی، تهران: آیتز.

گیدنز، آنتونی (۱۳۸۱)، جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نی.

گیدنز، آنتونی (۱۳۸۸)، پیامدهای مدرنیت، ترجمه محسن ثلاثی. چاپ پنجم.

محرمی، علیرضا؛ سعید ابراهیم‌نیا سماکوش (۱۳۹۴)، «سنجش ارتباط بین ابعاد دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی در بین ساکنان مناطق حاشیه‌ای شهر بابل»، تبریز: همایش ملی نگاهی نو به شهرسازی، امنیت و پیشگیری از وقوع جرم در فضاهای شهری تبریز.

مهاجران، بهناز؛ تقی اکبری؛ محمد حسنی؛ میرنجم موسوی؛ مریم سامری (۱۳۹۶)، «بررسی ارتباط بین رشد اعتقادی و رفتار شهروندی و مقایسه بین دانش‌آموزان دختر و پسر»، دوفصلنامه تربیت اسلامی، س ۱۲، ش ۲۴، بهار و تابستان ۱۳۹۶، صص ۱۱۹-۱۳۷.

موسوی، سیدیوسف (۱۳۹۳)، «بررسی امنیت نرم و چرایی و اهمیت آن در تأمین امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه مطالعات حفاظت و امنیت انتظامی، سال نهم، شماره ۳۲، صص ۵۳-۹۹.

نصری، قدیر (۱۳۹۰)، درآمدی بر امنیت جامعه‌ای (مفاهیم، مؤلفه‌ها و نظریه‌ها)، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

نوروزی، فیض‌اله و سارا سپهر فولاد (۱۳۸۸)، «بررسی احساس امنیت اجتماعی زنان ۲۹-۱۵ ساله شهر تهران و عوامل مؤثر بر آن»، راهبرد، سال هیجدهم، شماره ۵۳.

نویدنیا، منیژه (۱۳۸۲)، «درآمدی بر امنیت اجتماعی»، مطالعات راهبردی، سال ششم، شماره ۱۹: ۲۳-۳۶.

- Asgari, N, Nikokar, GH. H,Amin, M, (2014), investigate the relation ship between Islamic ethics and organizational citizen ship behavior, *Journal of Islamic management*, vol.22,No.1,pp.123-139.
- Bhutto n, A. (2012).Job satisfaction as a predictor of organizational citizenship behover: A study of faculty members at business institutes. *Interdisciplinary journal of contemporary research in business*,3,1147-1155.
- cem Ersoy N Marise ph.B. Derous, E, and Van der Molen, H.T(2011). Antecedents of organizational citizenship behover among blue- and white –collar workers in turkey. *International journal of intercultural Relations*.35,356-367.
- Cohen Aron, Vigoda Eran (2000).Do good citizens make organizational citizens,*Journal of Administration & Society*,Vol 32,pp 596-624.
- David, J. (2007).*sociology of Reljion*.Sage publications, Ltd. London.
- Dowleh, Masomeh, Sima Rahmatinejad, Mohammad Talebi, Neda - Abdolabbas(2014), study of Sociological Effective Factors on feelings of social
- Joel, s, (2014), The effects of Religion on organizational citizenship behaviors, Honors Theses, The University of Southem Mississippi.
- Khalid, S, A, Rahman, N. A, Madar, A.R(2015), Undergradutes, Organizational citizenship behaviors: The role of religiosity, *international jounal of Acadamic Research in Business and social sciences*, vol, 3, No, 7, pp. 527-584.
- Koeng, H. (2014). Religious in vol vement is accociated with greater purpose, optimism, generosity & gratitude in persons with major depression & chronic medical illness. *Journal of psychosomatic research*, 77, 135-143.
- Mokhles, Safiek(2009), Relevancy and Measurement if Religiosity in Consumer Behavior Research, *International Business Research*, vol.2, No.
- NasrEsfahani, A, Rabani, M,Amiri,z, (2015) the impact of religious faith on organizational citizenship behavior, *Journal of Islamic management*, Vol.23, PP,183-202.
- Organ, D.w. (1996). *Organizational citizenship behover: The good soldier syndrome*. Lexington, MA: Lexington books.

posdakoff, P.M, S.B. Mackenzie(1994). organizational citizenship behaviors and sales unit effectiveness. Journal of marketing Research(3): 351-363.

Security(case study: Women of Tehran Region 10), Journal of Applied Environmental and Biological Sciences.